

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Ճ Ի Պ Ո Տ Ը

(Պատկեր իրական կեանքից)

Յունիսի վերջերն էր ու օրը կիրակի։ Կէսօրեայ ա-
րեւը վառուում, տոթտացնում էր։ Գիւղամիջի տօթը մարդ-
էր խեղդում։ Թէ գազան, թէ թռչուն, թէ սողուն բո-
լորն էլ ձէն ու ծպտունները կտրել, ծակ ու ծուկերն
էին մտել։ Անգործութիւնն ու թմրութիւնը տիրապե-
տում էր ամենքին։ Մինչև անգամ գիւղացի երկրագոր-
ծը, որի համբերատար անդամները սովոր չէն խոյս տա-
լու ոչ ամառնային արեգակի կիզիչ ճառագայթներից և
ոչ Զրօրհնէքի կապտացնող ցրտից, նա անգամ աշխա-
տում էր օգտուել կիրակնօրեայ ազատ ժամերից, որ
մի փոքր հանգիստ շնորհէ իր վաստակաւոր ու ջար-
դուած անդամներին։

Մի շաբաթ էր, ինչ հունձը ընկել էր։ Դա գիւղա-
ցու այն ժամանակն է, երբ, ինչպէս ասում են, փայտի
գլուխը շոր են փաթաթում ու բանեցնում։ Հնձի ժա-
մանակ գիւղացու օտի տակ կրակ է վառում։ Նա մի
րոպէ գազար չի առնում։ Արտերը մէկը միւսի յետեից
հասնում, հնձող են կանչում։ Բոպէն թանգ է. պէտք է
շտապել, եթէ ոչ արտը կը կծղի^{*)}, գիւղացու տարէն
ապրուստը ձեռքից կը գնայ, նրա թափած արիւն քըր-
տինքը անօգուտ կը կորչի, կը ոչնչանայ։ Եւ ահա եր-

*) Երբ որ հասած արտի հնձելու ժամանակը անցնում է և հատիկ-
ները սկսում են հասկերից թափուել, ասում են՝ „արտը կծղել է“։

կրագործը կրկնապատկում, լարում է իր ոյժերը, իր եռանդը և օր ու գիշեր գերանդին ձեռքից վայր չի դնում: Ուրիշ հարց է երբ այդպիսի նեղ ժամանակ կիրակի է մէջ ընկնում: Կիրակի օրը Աստծուն է և ջերմեռանդ հայ գիւղացին չի համարձակուի պապենական այդ սուրբ օրէնքը խախտելու, թէկուզ ինչ էլ որ լինի:

Ահա մի այդպիսի կիրակի օր էր: Պարապ գիւղացիներից մի քանիսը մանգաղ ու գերանդի էին սրում և կարգի գցում, ուրիշները խանութների հովերում նստոտած՝ դէսից դէնից զրոյց էին անում, իսկ շատերն էլ քնահարամութիւնից շլմած գլուխները մի պատի շուաքում վեր էին դրել ու անուշ քուն մտել:

Տատմօր Սիմօնն էլ քնահարամներիցն էր: Նա փափախը գլխատակն էր դրել ու իրանց մութը տան խոնաւ գետնի վրայ պատնուդուս պառկել: Օ՛, որքան քաղցր, որքան անուշ է ջարդուած ու վաստակած երկրագործի քունը, մանաւանդ մի քանի անքուն գիշերներից յետոյ:

Սիմօնը խոր քնի մէջ էր, նրա դէմքը խաղաղ էր ու վերին աստիճանի անվրդով: Վշտի ու հոգսի, գիւղացու այդ երկու անբաժան ընկերների, հետք անգամ չէր նշմարում Սիմօնի անխռով դէմքի վրայ: Ընդհակառակը, երբեմն թեթեւ ժպիտը վայրկենապէս փայլում էր նրա արեառ կոշտ դէմքի վրայ ու անմիջապէս անհետանում:

Երևում էր, որ քնողը երջանիկ երազների աշխարհումն է գտնուում:

Եւ իսկապէս, որքան մեծ բախտաւորութիւն կը լինէր Սիմօնի համար, եթէ մի գերբնական զօրութեամբ իրականանար այն բոլորը, ինչ որ այդ րոպէին նա տեսնում էր երազում: Սկզբում Սիմօնին թւում էր, իբր թէ գարուն է և ինքը գաշտ է դուրս եկել վարելու, նա աշխատում է մեծ եռանդով, բայց վարում է ոչ թէ առաջուայ պէս օտարի գութանով. ոչ, այժմ գութանը Սիմօնի սեփականն է: Այդ գութանին լծուած են եօթ

զոյգ՝ նոյնպէս սեփական՝ եղներ. այն էլ ինչ տեսակ եղներ՝ — ամեն մէկը մի մարալ. մարդ չի ուզում ոչ ուտել, ոչ խմել, այլ միայն ուզում է օրերով կանգնել ու այդ սիրուն կենդանիներին նայել: Սիմօնը հասել է իր իսկական նպատակին. սեփական գոլթանը եօթ զոյգ եղներով նրա միակ տենչանքն էր կազմում: Սիմօնը իրան կատարելապէս երջանիկ է համարում, նա բազցր ձայնով հօրօլօ է կանչում և մէջէմէջ ծրւծրւացնում է եղներին ու փայփայում: «Դէ, մեռնիմ Զէյրանիս: Ծաղիկ ջան, մէջ արի, Ծաղիկ: Գլխին մատաղ Արաքիս, հօրօլօ»... Եւ որքան լաւ են քաշում անիրաւ կենդանիները. ահագին գոլթանը փետուրի թեթեւութեամբ է առաջ լողում և փխրուն հողի հաստիկ շերտերը շարէշար գիզում:

Ժամանակը երազում զարմանալի արագութեամբ է սլանում:

Մէկ էլ տեսնում է Սիմօնը, որ արտը հասել է, գեղնել ու նրա տունը հասկերը ոսկու պէս շողշողում են նոթածին արեւի թոյլ ճառագայթների առջև: Եւ այնքան մեծ, այնքան ընդարձակ է արտը, որ նրա մի ծայրից միւսը չի երեւում. այնքան լաւ ու այնքան բարձր է ցորենը, որ եզը նրա մէջ կորչում է: Սիմօնը անմիջապէս վերցնում է գերանդին ու սկսում է հունձը: Գործը զարմանալի արագութեամբ է առաջ գնում: Մի քանի վայրկեանից յետոյ ծեծած ցորենի հսկայական թեղը կալում պատրաստ է: Գիւղացիք բոլորը, մեծ ու փոքր, մէր ու մանուկ հաւաքուել են կալի շուրջը և բերանբաց զարմանքով Սիմօնի թեղին են մլտիկ տալիս: Ահա փչեց արեւելեան մեղմ քամին, Սիմօնը մի ակնթարթում ահագին թեղը բամուն տուեց և սրտուռ ու սպիտակ ցորենը դարմանից զատեց, նայում է Սիմօնը ցորենի հսկայական կոյտին, հըրճւում է նրա սիրտն ու լեզուն փառք է տալիս Աստուծուն:

Ահա կալը շրջապատեցին գիւղի աղքատներն ու

չըջիկ մուրացկանները իրանց պարկ ու տոպրակով: Սիմոնը մի ակնարկ գցեց այդ թշուառ արարածների վրայ և ինչ տեսաւ. ցնցոտիների մէջ փաթաթուած՝ մաշուած ու սսկրացած մարմիններ, մարած ու անփայլ աչքեր, նիհար ու դժգոյն դէմքեր, մի խօսքով՝ չարժուէն ու խօտուն դիակներ, որոնք՝ օրհնութեան մրմունջը չըթուէնքներին՝ իրանց դողդոջիւն ձեռքերը անվստահ կերպով մեկնել էին Սիմոնին: Սիմոնի ջիգարի ծայրը մըղկտաց. նա բոլորի պարկ ու տոպրակը պռնկէ-պռնկել լցրեց ու բարձրաձայն աւելացրեց.

— Տարէք, խեղճ եղբայրներս, տարէք. Աստուած սիրողը թող տանի տոպրակը դատարկի ու մէկ էլ, երկու էլ, տասն անգամ էլ՝ դայ բաժին տանելու: Գիտեմ, սիրելիներս, աղքատի երեսը սև ու ձեռք կարճ է լինում, բայց ես ձեզ խնդրում, աղաչում եմ, մօտեցէք ազատ ու համարձակ և տարէք ամեն մէկդ այնքան, որ բաւականացնի ձեզ ու ձեր երեխաներին մի ամբողջ տարի: Ա՛խ, աղքատութեան տէրը մեռնի, ես էլ եմ էդ օրը տեսել, էդ ցաւը քաշել, տարէք, աղքատ եղբայրներս, տարէք. փառք Աստծու, այնքան է տուել, որ կալիս տականքը միայն՝ ինձ տաս տարի կը բաւականացնի:

Մուրացկանները զարմանքից շուարել են ու չը գիտեն, ինչպէս արտայայտեն իրանց գոհունակութիւնը. նրանք հազար ու մի խօսքերով, բազմատեսակ դարձուածներով օրհնում են իրանց բարերարի ծնունդն ու կեանքը, իսկ Սիմոնը ձեռները կանխած, կալի մէջ կանգնած ժպտալի դէմքով ցօրնին է նայում ու Ողորմած Տիրոջը փառաբանում...

Որքան բախտաւոր կը լինէր Սիմոնը, եթէ այս բոլորը երազ չը լինէր:

Լուռ էր խրճիթն ու խաղաղ: Տանը ոչ ոք չը կարէ Սիմոնի կինը երեխաներին ժողովել ու հարեւանի տունն էր գնացել, որպէս զի փոքրիկները իրանց ղալմաղալով յոգնած ամուսնու բաղքը քունը չը խանգարեն: Խրճի-

Թում մնացել էր միայն սև կատուն, նա էլ Սիմոնի գլխավերեւը կծկուել ու իր կիսախուսի աչքերի թոյլ հայեացքը տիրոջ երեսին էր ուղղել:

Խրճիթում տիրող խորհրդաւոր լուսթեան մէջ լրուում էր միայն քնողի միակերպ ու հանգիստ շնչառութիւնը:

Շը'խկ, չը'խկ, չը'խկ,—լսուեց Սիմոնեց բակի դռան ամուր թակոցը:

Սիմոնին երազում այնպէս թուաց, թէ կալի հարեւանը մուրճով ամրացնում է կամերի վրայի թուլացած որձաքարերը և նա մնաց ընկղմուած երազի մէջ:

Շը'խկ, չը'խկ, չը'խկ, չը'խկ,—նորից կրկնուեցին դռան հարուածները, որից յետոյ բակի հին դուռը, մի աղեկտուր ճիշտ արձակելով, կրնկի վրայ պտըտուեց ու թակողին ներս թողեց: Դա գզիր Գեւօն էր, երկար ու բարակ մի մարդ, գերամաստի *) ծուռ ճիպտը ձեռին:

—Կ'ասես խօլէր է ընկել աւերակ դառածը, մարդահոտ չէ գալիս,—բեղի տակ մթմթաց նա, մօտենալով խրճիթի դռանը:

—Տատմօր տղայ, հէյ,—գզրին յատուկ սուր ու ձիգ ձայնով գոռաց նա, տան դուռը ծերպ անելով:

Սիմոնը պառկած տեղից ծուլ ելաւ ու ջղաձգական շարժումով սկսեց քնաթաթախ աչքերը տրորել: Քաղցր երազների գրաւիչ տասարանները մի ակնթարթում խորտակուեցին ու նրանցից մնացած ողորմելի աւերակների վրայ իսկոյն օտի կանգնեց դառն ու տխուր իրականութիւնը իր բոլոր խեղճութեամբ: Ահա նրա ուռած ու կիսաբաց աչքերին երեւում են պապենական հին խրճիթը, հարիւրամեայ սև սիւները, բլբլոտած պատերը ու մրոտ առաստաղը, ահա խրճիթի մի անկիւնում պղպղած՝ հացի դատարկ տաշտը, իսկ միւսում ալիւրի

*) Վայրի ծառ է:

սովատանջ փեթակը, երկուսն էլ շլինքը ծուռ՝ աղա-
չական հայեացքով նայում են Սիմօնին...

— Իսկ ինչ եղաւ գովթանը, մտածում էր Սիմօնը,
ինչ եղան իմ սիրուն եղները, իմ կալը, իմ թեղը,
ցորենի ահագին կոյտը. մի՞թէ այս բոլորը երազ էր,—
ինքն իրան բարձրաձայն հարցրեց նա:

— Ագահ, ինչ ես արջաքուն մտել,— գոռաց գզիր
Գևօն, դռան չէմքից գլուխը երկարացնելով,— մեռլի
պէս ես շնթուկում, տնաքանդ, բա դու սկի ցաւ ու
կրակ չունե՞ս: Հլա տես քնաց ա շարժուում, կ'ասես կուռն
ու ճուռը կարմիր քամի ընկած լինի: Վեր կաց, իշշշի
գլուխ, վեր, տանուտէրը կանչում ա, շուտ:

Սիմօնը դեռ նոր էր ուշքի գալիս. երազը այնքան
գրաւիչ էր, ու թողաց տպաւորութիւնն այն աստիճան
խոր, որ նա չէր կարող հեշտութեամբ հաշտուել նրա-
նից բաժանուելի մտքի հետ: Բայց գզիր Գևօի ատելի
երեսը, նրա ծուռտիկ գերամաստի ճիպոտը, որի մղկտա-
ցնող հարուածները շատ արգամ էր կերել Սիմօնը, և
մէկ էլ տանուտէրի ահեղ անունը վերջնականապէս
սթափեցրին նրան ու միանգամայն մոռանալ տուին
երջանիկ երազի քաղցր յիշողութիւնը:

— Հը, ինչ կայ, Գևօ ջան, ինչի՞ ես կանչում, խէր
լինի,— աղաչական տոնով հարցրեց նա գզրին, թէեւ լաւ
գիտէր, որ գզրից ու տանուտէրից ոչինչ խէր բան չէ
կարելի սպասել:

— Չու ու ցաւ կայ, քո գլխիդ ու արևիդ. կորիր,
տես ինչ եմ ասում. ես հօ իմաստուն չեմ,— կոշտ ու
կոպիտ պատասխանեց գզիրը:

Սիմօնը շտապով արխալուղը կոճկեց, փափախը
ծածկեց ու օտարօքիկ հետեւեց գզիր Գևօին:

Տէր Աստուած,— մտածում էր Սիմօնը ճանապարհ-
հին,— տեսնես ինչի՞ համար են կանչում էս նեղ ժա-
մանակին: Թէ ասեմ հարկ են պահանջում, ախար ան-
ցեալ կիրակի առան. թէ կոռ են ուղարկում, ախար
երէկ չէ՝ մէկէլ օրը կոռատեղից վերադարձայ, մինչև

հերթը ինձ հասնելը դեռ շատ ժամանակ կայ: Է՛հ, ո՞վ է իմանում, երևի կամ գիշերապահ են նշանակում, կամ մի ուրիշ գործի են դնում. վերջապէս, շատ չի քաշի, հիմի կ'իմանանք:

Իրիկնապահի հովը արդէն ընկել էր: Գիւղամիջին մարդիկ խմբուել էին տանուտէր Սեփանի շուրջը, որ իր հսկայական կոկորդի ամբողջ ոյժով գոռում էր մի աղքատ գիւղացու վրայ ու թափահարում ձեռքի կարմիր ճիպոտը:

Տանուտէր Սեփանի կարմիր ճիպոտը անճար աղքատների հոգեառ հրեշտակն էր:

— Լիրբ, անամթ, շան որդի,—բղաւում էր տանուտէրը,—ձեզ պէս լուացուած^{*}) շների համար իմ երեսը ամօթանք է գալիս ու մեծերիս առջև անպատիւ եմ լինում, ինչո՞ւ, պատճառը՞. հարկ չը տուողը դո՛ւ լինես, ամօթանք քաշողը՝ ես...

Այդ րոպէին տանուտէր Սեփանի մաքուր ածելած[՝] կլոր երեսը այնպէս էր կարմրատակել, որ քիչ էր մընում նրա կզակից արիւն կաթկաթէր. իսկ նրա փափիկ ուժեղ մատները՝ անգործութիւնից ձանձրանալով՝ բոլոր ոյժով սեղմում էին կարմիր ճիպոտի ուռած գլուխը:

Լուռ ու մունջ ամբոխը վախկոտ հայեացքով նայում էր տանուտէրի բարկացած դէմքին ու նրա ձեռքի կարմիր ճիպոտին և ոչ ոք նրանցից չէր համարձակում ձէն ու ծպտուն հանել: Հազի ձայն անգամ չէր լսում:

Արդար է խօսում էս մարդը,—վերջապէս միջամտեց հարկաժողով Յաթօն, ցանցառ մօրուքով, կեղտոտ օձիքով, կարճահասակ ու տգեղ մի վաճառական,—մեր գիւղացիք օրէցօր ամօթն ու պատկառանքը կորցնում, լուացւում են: Եղբայր, ո՞վ է տեսել՝ հարկը ամիսներով ուշացնել: Արքունական հարկ է, դա էլ հօ ու տելու բան չէ. պիտի տաք, չ'ուտ տուէք, թող վերջա-

*) Երեսի մեռոնը թափած,—ամօթ ու պատկառանք կորցրած:

նայ կորչի էլի. ինչո՞ւ էք աննամուսութիւն անում, որ համ դուք խայտառակուէք, համ էլ մեր տանուէրի երեսը թուք ու մուր գայ:

—Տեսնենք ունե՞ն, որ չեն տալիս,—լսուեց ամբոխի խորքից մի երկչոտ ու թոյլ ձայն, որպէս պատասխան հարկաժողով Յաթօին:

Տանուտէրը արագութեամբ երեսը շուռ տուեց ու մի կատաղի հայեացք դցեց չորս կողմը, աշխատելով գտնել յանդուգն ընդդիմախօսին: Բայց նրա հարցական հայեացքին իբրեւ պատասխան՝ լսուեցին ամբոխի զանազան ծայրերից կեղծ հաղի զսպուած ձայներ:

Այդ միջոցին Սիմօնը դողդոջուն սրտով՝ գզրին հետեւելով, մօտենում էր գիւղացիների կազմած շրջանին:

—Տառնօր տղին բերի, տանուտէր աղա,—ասաց գզիր Գեօն, Սիմօնի թեւից քաշելով ու տանուտէրին մօտեցնելով:

Տանուտէր Սեփանը, որ այդ ժամանակ բարկութիւնից պռօշներն էր կրծոտում, կարմրատակած խոշոր աչքերի այրող հայեացքը մեխեց ուղիղ Սիմօնի ճակատին և իր որոտող ձայնով հարցրեց.

—Այ անամօթ, չան որդի, ինչո՞ւ չես հարկդ տալիս:

Տանուտէրի աչքերի վայրենի ցոլքը անմիջապէս շփոթեցրեց Սիմօնին, որ մեքենաբար իր մորթէ փափախը յօնքերի վրայ իջեցրեց, աշխատելով պաշտպանել իր մանր ու սև աչքերը տանուտէրի հալեցնող հայեացքից: Սիմօնը մինչև անգամ չը հասկացաւ, թէ ինչ հարցրին իրան ու չը գիտէր ինչ պատասխանէր: Նա սաստիկ անյարմար դրութեան մէջ գտնելով ինք իրան, նախ մի փոքր կարմրեց, ապա ուսերը վեր քաշեց ու սկսեց ծոծրակը քորել:

—Խլացել ես, թէ՞ պապանձուել, իշշի քուռակ,—աւելի բարձր ձայնով գոռաց տանուտէրը,—ինչո՞ւ չես հարկդ տալիս, լիբբ, լրբի զաւակ:

Այդ խօսքերի հետ նա թեքերը վեր քաշեց ու կարմիր ճիպոտը բարձրացնելով, յարձակուեց անպաշտպան զոհի վրայ: Մի քարի բոպէ լռեց ամեն ինչ: Լքուում էր միայն կարմիր ճիպոտի անողորմ չրպչրպոցը, որի ամեն մի հարուածին յաջորդում էր ամբօխի ցաւակցական շուկը՝ «օֆ»:

Լուռ էր և Սիմօնը. նա ոչ ճշում էր, ոչ փախչում, այլ մի տեսակ անմոռնչ արհամարհանքով տանում էր անտեղի պատիժը: Այդ սառը անտարբերութիւնը աւելի ևս զայրացնում էր տանուտէրին, և սա կրկնապատկում էր կարմիր ճիպոտի ոյժը, որ կարողանայ անպատճառ մղկտացնել ու լացացնել Սիմօնին: Սիմօնը միայն աշխատում էր ձեռքերով պաշտպանել իր խեղճ ու անբախտ գլուխը, իսկ նրա թիկունքը իր ամբողջ լայնութեամբ բացուած էր կարմիր ճիպոտի առջև, որի ամեն մի հարուածը մի երկար՝ կապուտակ շերտ էր դրոշմում այդ բազմաչարչար թիկունքի վրայ:

Ծանր, շատ ծանր բան է, երբ մարդ պատժւում է չը գործած յանցանքի համար, բայց դրանից տանապատիկ աւելի ծանր է, երբ արդար մարդը պատիժ է կրում, չիմանալով մինչև անգամ, թէ ո՞ր յանցանքի մէջ է մեղադրւում:

Վերջապէս տանուտէրը հասաւ իր նպատակին. երբ որ կարմիր ճիպոտը բաժում էր նրա սրտում լծացած թոյնի վերջին մնացորդները, այդ ժամանակ նա նկատեց, որ Սիմօնի կոշտացած ու մազապատ դէմքի վրայով մի կաթիլ բիւրեղանման հեղուկ գլորուեց դէպի գետին: Աղի հեղուկի այդ շնչին կաթիլը մի վայրկեանում հանգցրեց բարկացած սրտում բորբոքուած կրակը:

Մաղձը թափուեց. սիրտը նստեց:

Այժմ բաւական էր մի թեթեւ միջամտութիւն, որ կարմիր ճիպոտը դադարէր գործելուց. այս բանը լաւ հասկացաւ սուղեա Սաքօն, որ իշխանաբար մօտենալով Սեփանին ասաց.

—Բաւական է, տանուտէր, սպանեցիր մարդին: Յետոյ նա ընկնելով ծեծողի ու ծեծուողի մէջտեղը, բաժանեց նրանց ու մի քիչ հեռացրեց Սիմօնին:

Ասե՛նք, տանուտէրը դադարեցրեց ծեծը, բայց անմիջապէս սկսեց ամենակեղտոտ ու զգուելի յիշոցներ թափել իր հոտած բերանից: Դա ծեծի վերջաբանն է: Ոչ Սիմօնի հէրը, ոչ կաղ տատմէրը, ոչ մեռածը, ոչ կենդանին՝ ոչ ոք ազատ չը փնաց տանուտէրի անսպառ հայհոյեանքից:

—Այ ժողովուրդ, այ դիւղացիք, այ հարևան, այ բարեկամ,—յանկարծ գոչեց Սիմօնը մի անսովոր զիւ ձայնով դիմելով շրջապատողներին,—դուք հայ֊քրիստոնեայ էք, դուք Աստուած էք պաշտում, մի ասացէք տեսնեմ՝ ի՞նչ է իմ մեղքը, որ տաւարի պէս ջարդ...

Դառը արցունքի առատ հոսանքը խեղդեց Սիմօնի կոկորդը. նա չը կարողացաւ վերջացնել կիսատ խօսքը, այլ երկու ձեռքով երեսը ծածկեց ու սկսեց դառնադին հեկեկալ:

Սուգեա Սաքօն ու հարկաժողով Յաթօն փորձեցին իրանց քրքիջով խեղդել Սիմօնի հեկեկանքի սրտակոտոր հնչիւնները, բայց տեսնելով որ այդ լիրբ քրքիջը արձագանք չը գտաւ շրջապատողների մէջ, իսկոյն սրտուեցին ու գլուխները կախեցին:

—Հարկս անցած կիրակի օրն եմ տուել, ուրեմն ինչո՞ւ էք իզուր տեղը ինձ ջարդ ու փշուր անում,—չարունակեց Սիմօնը հեկեկանքը զսպելով ու արխալուղի թևքով արտասուքը սրբելով:

—Զայնդ, անամօթ շուն, թէ չէ լեզուդ կը կտրեմ այս րոպէիս,—որոտաց տանուտէրը, կարմիր ճիպոտը թափահարելով ու երկու բայլ առաջ գալով:—Յաթօ բիձա,—դիմեց տանուտէրը հարկաժողովին,—այս մարդը հարկը տուել է:

—Ասե՛նք, այս տարուանը տուել է,—ծանր ու բարակ պատասխանեց հարկաժողովը,—բայց անցած տա-

րուայ ապառիկը մնում է, տասնուչորս մանէթ ու քսան կոպէկ է, կարծեմ:

—Ի՞նչպէս,—ճշաց Սիմօնը, սոսկալով:

—Այնպէս,—անվրդով սրտով պատասխանեց հարկաժողովը:

—Ես հերուայ հարկը չեմ տուել:

—Ո՛չ, թէ չես հաւատում հարկի ցուցակը տես:

—Եղբայր, ինչո՞ւ եք շատախօսութիւն անում,—մի առանձին համոզիչ ու հեղինակաւոր ձայնով սկսեց օրէնսգէտ սուգեա Սաքօն.—տէրութիւնը հաստատ լինի, ամեն բանի համար մի լաւ օրէնք է դրել. առանց օրէնքի ոչ մի գործ եօլա չէր գնալ: Փառք Աստծու, հարկը տալու համար էլ կարգ ու կանոն կայ դրուած. օրէնքով հարկը պիտի տաս հարկաժողովին ու անդորրագիրն առնես, դնես ծոցդ: Ով որ անդորրագիր ունեցաւ, երանալն^{*}) էլ իր երանալ տեղովը չի կարող նրանից կրկին անգամ հարկ պահանջել. իսկ ով այդ թղթի կտորը չունեցաւ, խօսին աւելորդ է, արիկ հանելով հարկը կ'առնեն:

Այդ րոպէին ամբօխի մէջ մի շարժում սկսուեց. նրանցից որք դրպանն էր պտուում, որք ծոցը, որք վազմատեղը ու որք փափախածալը:

—Հա, խօսքը ճատմօր տղի վրայ եկաւ,—շարունակեց սուգեան,—հիմի եթէ այս մարդը անդորրագիրը ցոյց տուեց, կը նշանակի հարկը տուել է, իսկ եթէ ոչ, ուրեմն հոգին դուրս գալով պիտի տայ. օրէնք է հանաք-մասխարութիւն չէ,—վերջացրեց Սաքօն իր ազդու ճառը. հազաց ու սկսեց մի պապիրոս փաթաթել:

—Լաւ է ասում սուգեա Սաքօն, եթէ հարկդ տուել ես, անդորրագիրը ցոյց տուր,—ժպտալով աւելացրեց հարկաժողովը, լաւ իմանալով, որ Սիմօնից հարկը ստացել է, բայց՝ օգտուելով նրա միամտութիւնից, անդորրագիր չի տուել:

*) Երանալ—գենեբալ. գործ է ածում նահանգապետ բառի մտքով:

—Ես հերուայ հարկը չեմ տուել, Յաթօ բիձա,—
ձեռքերը խաչելով հարցրեց Սիմօնը, ուղիղ հարկաժողովի աչքերին նայելով։

—Ոչ,—պատասխանեց Յաթօն, գլուխը կախելով։

—Դու ու քո Աստուածը, դու ու քո միակ որդու արեւը՝ չեմ տուել։

—Այ, էշի գլուխ, ինչո՞ւ ես երդում տալիս, եթէ տուած լինես, անդորրագիր կ'ունենաս, և վերջապէս ցուցակումն էլ նշանակուած կը լինի։

—Յաթօ բիձա, դու քրիստոնեայ ես. ախար էսօրուայ պէս միտս է. երկու խալվար հաղող ծախեցի Բաբիլոսենց Վարդանին՝ կիսագին, ու բերի տասն ու չորս մանէթ քսան կոպէկ քեզ տուի։ Դու էլ այդ ժամանակ Ոսկանենց խանութումն էիր. այ, սուգեա Սաքօն էլ այնտեղ էր՝ տալու ժամանակ։ Դու հոգի ունես, դու Աստուած ես պաշտում ախար։

—Էհ, դատարկ բաներ ես խօսում,—ասաց հարկաժողովը ու շարունակեց շրջիկ-շրջիկացնել սև տէրուղորմեայի խոշոր հատերը։

—Սուգեա Սաքօ, դու լինես՝ էս բարի իրիկունը, անարատ Մայր Աստուածածինը,—ասաց Սիմօնը, ձեռքը մեկնելով դէպի Աստուածածնի եկեղեցու գմբէթը,—ճշմարիտն ասա, քո աչքի առջև չը տուի՞ հարկը։

—Ի՞նչ ասեմ, եղբայր, միտս չի գալիս, համա իմ կարճ խելքովը ես էնքան եմ հասկանում, որ եթէ տուած լինես, անդորրագիր կ'ունենաս. սա օրէնք է, հանաքմասխարութիւն չէ,—ասաց սուգեա Սաքօն ու վրդովուած խճմտանքը հանգստացնելու համար ագահութեամբ ներս ծծեց մախորկի դառը ծուխը։

—Այ գեաղա, բաւական է,—դարձաւ Սիմօնին տանուտէր Սեփանը, որ մինչև այդ լուռ կանգնած՝ եղունգներն էր կրծոտում,—դու ինքդ էշ ես ու էդ էշ տեղովդ ուզում ես էստեղ մարդ խաբել։ Ես քեզ ասում եմ հարկ ես տալու, քո կամքովդ. հանիր ու տուր, տասն

ու չորս մանէթ քսան կոպէկ՝ էս ըռպէիս հանիր ու համբերի, թէ չէ, կաշիդ քերթելով կ'առնեմ:

— Տանուտէր Սեփան, թէ Աստուածդ կը սիրես, ձեռք քաշիր ինձանից. ես իմ հարկը տուել եմ համ էս տարուանը, համ էլ անցածինը. Աստուած, երկինք, գետինը վկայ, որ տուել եմ: Այդ խօսքերի հետ Սիմօնը իր մորթէ փափախը վերցրեց ու բոլոր ուժով գետնին խփեց: Յետոյ նա վերցրեց գետնից մի կից հող և օդի մէջ վերև ցանելով, աղաղակեց.

— Թող էս հողը իմ Աստուածը լինի, թող ես կրնուք պաշտած լինեմ, թող իմ տունս բրիշակ լինի ու իմ որդիքս ջարդուեն, թէ ես այդ փողը չեմ տուել: Այ մարդիկ, ախար դուք Աստուած էք պաշտում... Արտասուքը կրկին խեղդեց, Սիմօնի կոկորդում կիսատ մնացած նախադասութիւնը և նա սկսեց հեկեկալ:

Օդի մէջ ցանած հողի թեթև մասնիկները, բաժանուելով ամենամանր հիւլէների սկսեցին անհոգաբար լողալ Սիմօնի գլխի վերևը, մինչև որ արևելքից սլացող մի բարակ բամի յափշտակեց նրանց ու անյայտացուողորապառոյտ փողոցի հեռաւոր ծայրում:

— Տաւմօր տղայ, Տաւմօր տղայ, ինձ լսիր,—ասաց տանուտէրը մի քիչ մեղմուլեամբ,—առաջին՝ լաց լինելը կինարմատի արհեստ է և շատ ամօթ է, որ քեզ պէս մազ ու մօրուքով տղամարդը հրապարակի մէջ արտասուք թափէ. իսկ երկրորդ՝ ոչ խօսելը և ոչ արտասուելը մի կոպէկի օգուտ չի բերիլ: Այս ըռպէիս ես քեզանից հարկ եմ պահանջում, անցած տարուայ ապառիկը՝ տասն ու չորս ուրբի քսան կոպէկ, տալիս ես, թէ չէ:

— Տուել եմ, Աստ...

— Ձայնդ կտրիր, անպատկառ չուն, թէ չէ բերիկդ կը հանեմ,—բղաւեց տանուտէրը, կարմիր ճիպոտի սուր ծայրը մօտեցնելով ուղիղ Սիմօնի աչքին,—ես քեզ ասում եմ հարցիս պատասխանիր. հարկդ տալիս ես, թէ չէ:

Սիմոնը ուզեց նորից պնդել, թէ տուել է, ուզեց կրկին ու կրկին երդուել, ուրիշ զօրաւոր սուրբերի ա-
նուններ հրապարակ բերել, բայց, վախենալով կարմիր
ճիպոտից, որի բարակ ծայրը դեռ ևս ցցուած էր նրա
աչքի առջև, շուարեց ու չիմացաւ, թէ ինչ պատաս-
խանի:

— Այ տղայ, դու ինչո՞ւ ես կոպտութիւն անում, —
նորից հնչեց օրէնսդիր սուգեայի հեղինակաւոր ձայնը, —
գիւղի մեծն է հարկ ուզում, հանիր ու տուր. իսկ եթէ
առաջուց մի անգամ տուել ես, կարող ես դանդաշտուել
ու յետ ստանալ: Փառք Աստծու, դատաւոր կայ, դա-
տաստուն կայ. սա օրէնք է, հանաք-մասխարութիւն չէ:

— Տալի՞ս ես, թէ չէ՞, — կրկին դռնեց տանուտէրը
իր կրակոտ աչքերը լայն չռելով Սիմոնի վրայ:

Սիմոնը լուռ էր: Այդ ըոպէին նա այնպէս վրդով-
ուած էր, որ եթէ սրտին դանակ տայիր, արիւն չէր
կաթիլ:

Հարկաժողով Յաթօն, լուութիւնը համաձայնութեան
նշան համարելով, ներքուստ ուրախացաւ ու զգուելի
ժպիտը շրթունքներին՝ ասաց.

— Կը տայ, տանուտէր, կը տայ, ոչինչ չի ասիլ. Սի-
մոնը խելօք տղայ է, սա ուրիշների պէս ուրացող ու
աննամուս չէ. իր պարտքն է, կը տայ, ոչինչ չի ասիլ:
Բայց ես բեզ խնդրում եմ, որ մի քանի օր ժամանակ
տաս, մնորդ է, կարելի է հիմի ձեռքին չունի:

Սիմոնը երեսը Յաթօին դարձրեց ու մի թունալից
ակնարկ գցեց նրա վրայ: Օ՛, որքան տգեղ, որքան
զգուելի էր այդ դեղնագոյն ու կնճռոտած դէմքը, որի
վրայի ցանցառ մօրուքն ու շրթունքների դիւային ժպի-
տը դժոխային սատանայի տեսք էին տալիս նրան: Սի-
մոնը ուշի ուշով անտղում էր այդ հրէշային այլան-
դակութիւնը և նրա ատելութիւնը աւելանում, նրա
զգուանքը ծայրայեղութեան էր հասնում: «Իր պարտքն է,
կը տայ», նորից հնչեցին նրա ականջում Յաթօի արտա-
սանած խօսքերը: Եւ Սիմոնի դէմքը սպրդնեց, բռունցք-

ները իրանք իրանց սեղմուեցին ու նրա սև սաթի պէս աչքերը այնպէս պլպլացին իրանց նեղ բնում, որ, կ'սեսս, ուզում էին դուրս թռչել այնտեղից։

— Հրեղէն սուրը մտնի քո տունը, — ճչաց Սիմօնը ու բռնեցնէրը բարձրացրած յարձակուեց Յաթօի վրայ։

Դա մի յուսահատական յարձակում էր, որ գործեց հարստահարուած խեղճութիւնը հարստահարող անիրաւութեան դէմ։ Բայց թոյլի առաջին հարուածն էլ դեռ չէր հասել իր նպատակին, երբ գղիւր Գեօի երկար բազուկը սեղմեց նրա կոկորդը ու տապալեց գետին։

Այնուհետեւ ճիպոտների, քացիների ու բռնեցքների անողորմ հարուածները կարկտի արագութեամբ սկսեցին թափուել խեղճ Սիմօնի գլխին։ Ծեծում էր տանուտէրը, ծեծում էր գղիւրը, ծեծում էր և հարկաժողովը. իսկ սուգեա Սաքօն քիչ հեռու կանգնած՝ խրախուսում էր նրանց ու ասում.

— Խփէ՛ք, խփէ՛ք, դրա լիւր հէրն անիծած. ջարդեցէք, որ խելքը գլուխը գայ ու խրատուի։ Սա օրէնք է, հանաք-մասխարութիւն չէ։

Ծեծը դադարեց միայն այն ժամանակ, երբ տանուտէրը համոզուեց, որ ծեծուողը արդէն ուշագնաց է եղել։

Կէս գիշերը մօտ էր, երբ Սիմօնը աչքերը բացեց ու ինքն իրան գտաւ միայնակ՝ գիւղական բանտի գարշահոտութեան ու խաւարի մէջ թաղուած։ Նախքին թաց օրուայ տխուր պատահմունքը իր բոլոր մանրամասնութիւններով մի րոպէում պատկերացաւ նրա մտքում։

— Տէր Աստուած, այս ինչ փորձանք էր, որ իմ գլխիս եկաւ, — յուսահատութեամբ բացականչեց Սիմօնը, մթութեան մէջ ջուխտ ձեռքով ծնկներին խփելով, վա՛յ գլխիս, արտս կը կծղի, տունս կը բանդուի...

Հետեւեալ օրը իրիկնապահին տանուտէր Սեփանը կարմիր ճիպոտը ձեռին մօտեցաւ գիւղական բանտին ու դռան գլխի փոքրիկ ծակից ներս նայելով, ասաց,

—Հը, Տատմօր տղայ, եթէ արձակեմ՝ կերակրի օրը
կը տամ հարկիդ ապառիկը:

Պատասխանելը դժուար էր: Սիմօնը մտածեց: Կծղող
արտը, դատարկ տաշտը, կարմիր ճիւղոտը և սրանց պէս
հազար ու մի դառն ու տխուր մտքեր չորս կողմից պա-
շարեցին նրա ուղեղը, և այդ մտքերի սարսափելի ծան-
րութեանը չը դիմանալով, Սիմօնի փոքրիկ գլուխը կա-
մաց-կամաց խոնարհուեց դէպի ցած ու այդպիսով հա-
մաձայնութեան նշան տուեց տանուտէրի առաջարկու-
թեանը:

Զուր չէ ասած. «Անճարը կերել է բանջարը»...

Ա. ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ